

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Pöyhönen, Sari; Rynkänen, Tatjana; Tarnanen, Mirja; Hoffman, David

Title: Venäjänkieliset IT-alan asiantuntijat työyhteisöissä - monikieliset käytänteet, identiteetit ja osallisuuden kokemukset integroitumisessa

Year: 2013

Version:

Please cite the original version:

Pöyhönen, S., Rynkänen, T., Tarnanen, M., & Hoffman, D. (2013). Venäjänkieliset IT-alan asiantuntijat työyhteisöissä - monikieliset käytänteet, identiteetit ja osallisuuden kokemukset integroitumisessa. In T. Keisanen, E. Kärkkäinen, M. Rauniomaa, P. Siitonen, & M. Siromaa (Eds.), *Osallistumisen multimodaaliset diskurssit - Multimodal discourses of participation* (pp. 77-102). Suomen Soveltavan Kielitieteen Yhdistyksen AFinLAN julkaisuja, 71. Jyväskylä, Finland: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys ry..

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Venäjänkieliset IT-alan asiantuntijat työyhteisöissä – monikieliset käytänteet, identiteetit ja osallisuuden kokemukset integroitumisessa¹

Sari Pöyhönen, Tatjana Rynkänen, Mirja Tarnanen & David Hoffman

Jyväskylän yliopisto

This article examines working age Russian-speaking migrants, and their paths in looking for a place in the Finnish work and professional communities. The integration process is examined in three focal settings: 1) aspiration settings in which migrants are preparing to participate in work and professional communities; 2) achievement settings in which migrants have successfully entered work and professional communities, and 3) abandonment settings in which migrants have been marginalized from work and professional communities and have given up their aspirations to integrate into these communities. The data consist of 3 thematic interviews and the analysis of the data is focusing on the informants' narratives of their life and professional career paths. Conclusions were drawn about the ways in which different environments are reflected in linguistic practices and how the importance of languages is perceived in the integration into the working life.

Keywords: integration, work communities, multilingual practices, narratives, professional career paths

1 Maahanmuuttajat ja integraatio – tutkimuksen asemointia

Tarkastelemme tässä artikkelissa, miten venäjänkieliset IT-alan ammattilaiset kokevat integroituneensa suomalaisen työelämään. Huomio on erityisesti siinä, millaisia merkityksiä identiteetit, osallisuuden kokemukset ja kielten rooli saavat heidän kertomuksissaan. Tutkimus on osa Suomen Akatemian rahoittamaa hanketta *Integroituminen työyhteisöihin Suomessa (ISIS)*. Aikaisempi Suomessa tehty tutkimus työikäisistä maahanmuuttajista on kohdistunut muun muassa maahanmuuttajien integroitumiseen ja asemaan työmarkkinoilla (esim. Forsander 2003; Paananen 2005; Tiilikainen 2008; Pöyhönen, Tarnanen, Vehviläinen & Virtanen 2011), kulttuuriseen integraatioon ja elinoloihin, kuten syrjintään ja stressitekijöihin (esim. Lepola 2000; Jasinskaja-Lahti, Liebkind, Horenczyk & Schmitz 2003; Pohjanpää, Paananen & Nieminen 2003; Davydova 2009), suomalaisten asenteisiin maahanmuuttajia kohtaan (esim. Jaakkola 2005) sekä kielitaidon merkitykseen työelämässä (esim. Suni 2010; Tarnanen & Pöyhönen

---

¹ Kiitämme Tampereen yliopiston käännöstieteen opiskelijoita Elina Tuomea ja Anni Bayria, jotka ovat Sirku Latomaan Ammattimainen tekstintarkistus -kursilla tarkastaneet artikkelikäsitelmän kieliasun.

2011; ks. myös synteesi aiemmasta tutkimuksesta Forsander 2013). ISIS-hanke tarkastelee integroitumista työelämässä kokonaisvaltaisesti ja arvioi kriittisesti, millainen rooli kielitaidolla, monikielisillä ja monikulttuurisilla käytänteillä sekä identiteeteillä on työikäisten maahanmuuttajien integroitumisessa työ- ja ammattiyhteisöihin Suomessa. Hankkeessa tutkitaan myös koulutuksen ja työelämän yhteyttä sekä koulutuspolkujen merkitystä työllistymisessä.

Integraatio ja integroituminen ovat käsitteinä ja tutkimuskohteina monisyisiä, poliittisia ja politisoitujakin (ks. esim. katsaus integraation käsitteeseen Kärkkäinen 2009).

Viimeaikainen maahanmuuttajien integraatiota koskeva tutkimus (esim. Modood 2007) painottaa integraatiota prosessina ja integroitumisen kahdensuuntaisuutta, jolla on vaikutuksia sekä maahan muuttaviin että maassa jo asuviin. Suomalaisessa poliittisessa diskurssissa integroituminen on korvautunut kotoutumisen käsitteellä, jolla pyritään kuvastamaan kaksisuuntaista maahanmuuttajien ja kantaväestön suhdetta. Valtion kotouttamisohjelmassa (TEM 2012: 4) todetaankin, että ”kotoutuminen on jatkuva, kahdensuuntainen prosessi, joka edellyttää sitoutumista niin maahanmuuttajilta itseltään kuin vastaanottavalta yhteiskunnalta”. Integraatio on tässä tulkittavissa irtisanoutumisena assimilaatiosta eli lineaarisesta ja yksisuuntaisesta maahanmuuttajan sopeutumisprosessista.

Myös käsitettä *maahanmuuttaja* on tarkasteltu kriittisesti sen essentialistisuuden ja normatiivisuuden vuoksi, ja on pyritty luomaan uusia käsitteitä ja ajattelumalleja, jotka tunnistaisivat sekä maahanmuuttajaryhmien väliset (esim. Lepola 2000, uussuomalaisen käsite) että niiden sisäiset erot (esim. Hoffman 2007). Vertovec (esim. 2006) on lanseerannut käsitteen *superdiversiteetti*, jolla hän viittaa paitsi maahanmuuttajien erilaisiin kokemuksiin, mahdollisuuksiin, rajoituksiin ja kehityskaariin myös laajempiin sosiaalisiin ja taloudellisiin kytköksiin. Maahanmuutto on muuttanut volyymiaan ja muotoaan, mikä ilmenee muun muassa siinä, etteivät samaa etnistä ryhmää edustavat henkilöt välttämättä koe maahanmuuton ja integroitumisen prosesseja samalla tavalla. Myös hegemoniset

kategoriat, kuten kieli (esim. Blommaert & Rampton 2011) ja kielitaito (Holm & Pöyhönen 2012) saavat uusia tulkintoja näissä maahanmuuton ja integroitumisen prosesseissa.

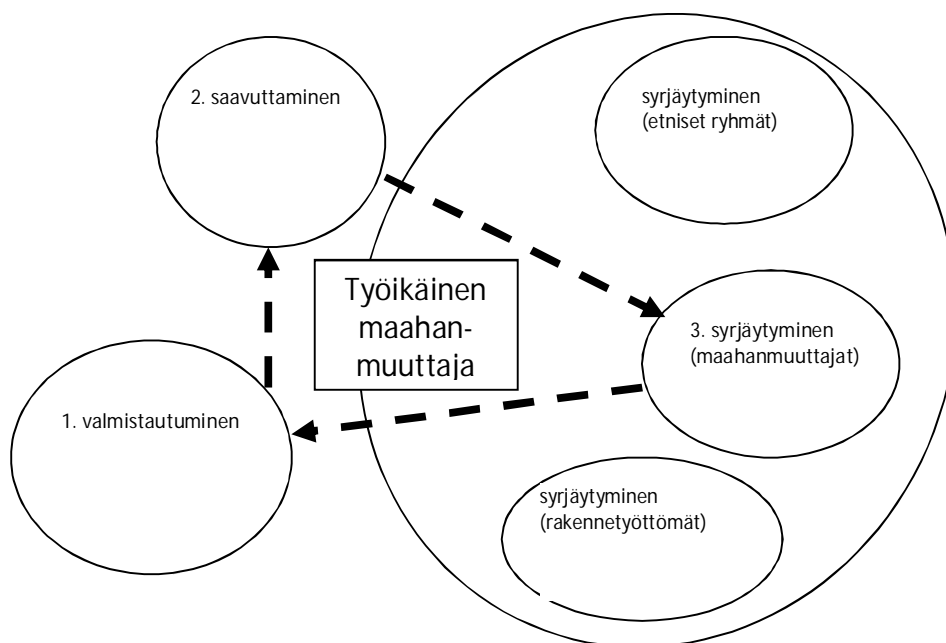
Tässä artikkelissa ja laajemmin ISIS-hankkeessa integroitumisella viitataan maahanmuuttajien erilaisiin osallistumisen, identiteettien ja yhteiskunnan jäsenyyden kokemuksiin. *Työyhteisö* koostuu työntekijöistä ja työnantajista sekä viiteryhmistä, kuten asiakkaista. Käytämme toisinaan myös käsitettä *ammattiyhteisö*. Työn ja ammatin käsitteiden välinen raja on usein liukuva, ja niitä käytetäänkin miltei synonyymisesti. *Työllä* tarkoitamme tietyn tehtävän suorittamiseen tähtäävää työtä sekä siinä vaadittavia tietoja ja taitoja. *Ammatti* on käsitteenä kuitenkin laajempi. Siihen sisältyvät työn eli työtehtävien, tietojen ja taitojen lisäksi yksilön arvot, ammatilliset roolit ja yhteiskunnallinen asema. Ammatin käsite on työn käsitteeseen verrattuna laajempi myös siten, että työ on tavallisesti sidoksissa konkreettiseen työpaikkaan, kun taas ammatti liittyy *profession* eli yksilön asiantuntijuuteen ammattikuntansa ja -yhteisönsä edustajana. (Ks. esim. Airaksinen 1991, 25–26.) Etsimme vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Mitä ja miten venäjänkieliset IT-alan työntekijät kertovat omasta elämäntilanteestaan ja ammatillisesta urapolustaan?
2. Millaisia merkityksiä identiteetit, osallisuuden kokemukset ja kielten roolit saavat heidän kertomuksissaan?
3. Millaisen kuvan kertomukset tarjoavat integroitumisprosesseista ja osallistumisen ympäristöistä?

Taustoitamme artikkeliamme kuvaamalla ensin tutkimusasetelmaamme sekä tarkastelemalla aiempia tutkimuksia ja selvityksiä venäjänkielisten maahanmuuttajien tilanteesta Suomen työmarkkinoilla. Tämän jälkeen esittelemme tutkimusaineiston ja metodina käyttämämme narratiivisen urapolkuanalyysin. Kolmen urapolkuanalyysin jälkeen pohdimme, mitä tämä tapaustutkimus kertoo yleisemmin työyhteisöihin integroitumisesta.

2 Tutkimusasetelma: kolme integraation ympäristöä

ISIS-hankkeessa työikäisten maahanmuuttajien integroitumista työyhteisöihin tarkastellaan kolmenlaisissa ympäristöissä: 1) ympäristöissä, joissa maahanmuuttajat valmistautuvat työllistymään ja integroitumaan työ- ja ammattiyhteisöihin, 2) ympäristöissä, joissa maahanmuuttajat ovat työllistyneet ja integroituneet työ- ja ammattiyhteisöihin, sekä 3) ympäristöissä, joissa maahanmuuttajat ovat luopuneet tavoitteestaan työllistyä ja integroitua työ- ja ammattiyhteisöihin. Kutsumme näitä ympäristöjä kuvion 1 mukaisesti valmistautumisen (*aspiration*), saavuttamisen (*achievement*) ja syrjäytymisen (*abandonment*) ympäristöiksi.

KUVIO 1. Integroitumisen ympäristöt ISIS-tutkimushankkeessa.

Suomen kotouttamispolitiikka painottaa aikuisten maahanmuuttajien työllistymistä ja suomen (tai ruotsin) kielen taidon merkitystä työllistymisessä, mikä näkyy muun muassa ohjaavien dokumenttien, kuten kotoutumislain, opetussuunnitelmien ja kotouttamisohjelmien, tavoitteissa ja toimenpiteissä. *Valmistautumisen* ympäristössä aikuiset maahanmuuttajat päivittävät osaamistaan sukkuloiden koulutus-, työ- ja

työttömyysjaksojen välillä. Esimerkiksi työvoimapoliittiseen aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutukseen tai valmistavaan ammatilliseen koulutukseen (MAVA) osallistuvien henkilöiden katsotaan tässä tutkimuksessa kuuluvan lähtökohtaisesti valmistautumisen ympäristöön, mutta itse asiassa he voivat kuulua useampaan ympäristöön samanaikaisesti.

Saavuttamisen ympäristö viittaa maahanmuuttajiin, jotka ovat työllistyneet joko suoraan tai kotoutumiskoulutuksen tai muun koulutuksen kautta ja näin tulleet työyhteisöjen jäseniksi. Tämän ympäristön maahanmuuttajilla ei ole välttämättä suomen tai ruotsin kielen taitoa, mutta heillä on koulutus tai sellaista osaamista, jota työmarkkinoilla tarvitaan ja arvostetaan. Saavuttamisen ympäristössä olevat henkilöt eivät välttämättä ole koulutustaan vastaavassa työssä, mutta he ovat kotouttamispolitiikan näkökulmasta saavuttaneet yhden tärkeän rajapyykin. On kuitenkin huomattava, että näkökulmasta ja tilanteesta riippuen heidän sijoittumisensa eri ympäristöihin voidaan tulkita eri tavoin. Esimerkiksi kunnossapitäjänä toimiva insinööri voi kokea kuuluvansa valmistautumisen tai syrjäytymisen ympäristöihin, vaikka hän on sijoittunut työelämään.

Syrjäytymisen ympäristö koskettaa maahanmuuttajia, jotka eivät ole pyrkimyksistään huolimatta työllistyneet ja jotka ovat ehkä jo menettäneet halunsa ja luopuneet tavoitteistaan integroitua työyhteisöihin. Heitä ovat esimerkiksi pitkäaikaistyöttömät maahanmuuttajat, joiden elämäntilanteet sekä koulutus ja suomen (tai ruotsin) kielen taito voivat olla kuitenkin hyvin erilaisia.

Oletuksemme siis on, että ympäristöt voivat olla eri aikoina eri tavoin läsnä henkilön elämässä ja että sama henkilö voi olla jopa eri ympäristöissä samanaikaisesti, mitä myös kuvio 1 havainnollistaa. Ympäristöt eivät siis välttämättä ole toisistaan erillisiä yksilön näkökulmasta katsottuna, ja yksilö saatetaan eri osapuolten (esim. työnantajien, viranomaisten) kannalta sijoittaa ympäristöihin eri perustein. Tästä esimerkkinä voisivat olla kotiäidit, jotka ovat viime vuosina nousseet kotouttamiskeskustelun keskiöön

erityistukea tarvitsevana ryhmänä siksi, että heidän asemansa ja elämäntilanteensa nähdään haavoittuvina (Pöyhönen ym. 2011). Poliittisesti kotiäidit nähdään syrjäytymisen ympäristöön kuuluviksi, ja heitä pyritään erilaisin toimenpitein sijoittamaan valmistautumisen ympäristöön. Näissä diskursseissa yksilön ajatus siitä, että kotiäitiys voisi olla professio ja täyttä työtä, ei tunnu saavan kaikupohjaa.

3 Venäjänkieliset maahanmuuttajat Suomen työmarkkinoilla

Venäjänkieliset maahanmuuttajat muodostavat suurimman vieraskielisten ryhmän Suomessa: vuonna 2012 maassa asui 62 554 henkilöä, jotka ilmoittivat äidinkielekseen venäjän (Tilastokeskus 2013). Suomen venäjänkieliset ovat kulttuuriselta ja kielelliseltä identiteetiltään varsin heterogeeninen joukko. He ovat muuttaneet maahan eri aikoina ja eri syistä, mutta heitä yhdistää venäjän kieli (Baschmakoff & Leinonen 2001; Lähteenmäki & Vanhala-Aniszewski 2010; Rynkänen & Pöyhönen 2010). He rakentavat elämänsä Suomessa erilaisista lähtökohdista: jotkut ”vanhan” Venäjän traditiota säilyttäen, toiset neuvostokulttuurin perinteitä ja osa taas ”uuden” Venäjän arvoja vaalien. Venäjänkielisten todellinen lukumäärä on virallisia tilastoja suurempi, sillä Suomen tilastointitapa ei ota huomioon yksilöiden kaksi- ja monikielisyttä (ks. tilastoinnin ongelmista Latomaa 2012). Myöskään Suomen kansalaisuuden saaneet maahanmuuttajat eivät ole mukana tilastoissa. Venäjänkielinen väestö on keskittynyt kasvukeskuksiin, erityisesti pääkaupunkiseudulle (Alanen 2007).

Suomeen muuttaneet venäjänkieliset, kuten muutkin maahanmuuttajat, kohtaavat monenlaisia kotoutumisen haasteita, joita ovat muun muassa suomen kielen oppiminen, kotimaassa hankitun tutkinnon rinnastaminen suomalaisiin tutkintoihin, työllistyminen koulutusta vastaavaan työhön sekä ylipäänsä sopeutuminen yhteiskuntaan. Heillä on kuitenkin hallussaan joitakin lähtöresursseja, jotka saattavat edistää heidän kotoutumistaan. Verrattuna kantäväestöön ja moniin muihin Suomessa asuviin maahanmuuttajiin venäjänkielisen väestön koulutustaso on korkea ja ikärakenne suotuisa, sillä työikäisten

osuus on venäjänkielisessä väestössä suurempi kuin kantaväestössä (Liebkind, Mannila, Jasinskaja-Lahti, Jaakkola, Kyntäjä & Reuter 2004; VTS 2010). Suurimpana maahanmuuttajaryhmänä he ovat kielellisen, kulttuurisen ja ammatillisen potentiaalinsa ansiosta merkittävä voimavara Suomelle, myös Venäjä-osaamista vaativilla aloilla (VN 2009; EK 2010). Venäjä on edelleen kauppavaihdolla mitattuna selvästi suurin Suomen kauppakumppani. Elinkeinoelämän keskusliiton tekemän selvityksen mukaan venäjä on noussut kolmanneksi tärkeimmäksi työelämän kieleksi englannin ja ruotsin jälkeen (EK 2010).

Riittävä suomen tai ruotsin kielen taito on monille maahanmuuttajille välttämätön edellytys työelämässä toimimiseen. Näkemykset kielitaidon riittävydestä ja merkityksestä sekä työllistymismahdollisuuksista vaihtelevat kuitenkin erittäin paljon (Suni 2010; Tarnanen & Pöyhönen 2011). Venäjänkieliset maahanmuuttajat itse arvioivat selviytyvänsä suomen kielellä arkielämän tilanteista vähintään melko hyvin (Tarnanen & Suni 2005; Holm, Hopponen & Lahtinen 2008). Selvitykset osoittavat, että venäjänkielisillä on vaikeuksia pärjätä suomalaisilla työmarkkinoilla koulutustason edellyttämällä tavalla. Korkeasti koulutettujen työllistyminen on vaikeaa, eikä koulutus aina vastaa suomalaisen työelämän tarpeita. Lisäksi heidän ammattiasemansa usein laskee maahanmuuton yhteydessä (Ahmad 2005; Forsander 2013). Heikoimmin työllistyvät teknisen, lääketieteellisen ja humanistisen alan ammattilaiset, muun muassa insinöörit, lääkärit ja opettajat, joiden ammatissa esimerkiksi työnantaja tai lainsäädäntö vaatii tietyntäsoista suomen tai ruotsin kielen taitoa (ks. lisää kielitaitovaatimuksista Latomaa, Pöyhönen, Suni & Tarnanen 2013). Suomen vähemmistövaltuutetun selvityksen (VTS 2010) mukaan korkeasta koulutuksesta huolimatta venäjänkielisten maahanmuuttajien työttömyys (31,3 % 30.4.2009) on keskimääräistä maahanmuuttajien työttömyysastetta korkeampi (17,6 %). Käytäntö on osoittanut, että he voivat harvoin hyödyntää kotimaassaan saamaansa koulutusta Suomessa. Korkeasti koulutetut venäjänkieliset, kuten muutkin akateemiset maahanmuuttajat, joutuvat usein täydentämään tutkintoaan tai jopa kokonaan suorittamaan vastaavan suomalaisen

tutkinnon. Lisäksi suomalaiset työnantajat eivät useinkaan tunne esimerkiksi Venäjällä tai Ukrainassa hankitun tutkinnon sisältöä.

Kaiken kaikkiaan venäjänkielisen väestön tilanteessa Suomessa on paljon yhtäläisyyksiä muiden sellaisten maiden kanssa, jotka ovat vastaanottaneet suuria määriä venäjänkielisiä maahanmuuttajia entisestä Neuvostoliitosta ja Venäjältä. Esimerkiksi Israelissa tehdyt tutkimukset osoittavat, että venäjänkielisten kielitaidossa ja työllistymisessä sekä kotoutumisessa vastaanottavan maan yhteiskuntaan ilmenee samanlaisia haasteita (esim. Remennick 2002, 2003, 2005; Gorodzeisky & Semyonov 2011).

4 Aineisto ja menetelmät

ISIS-tutkimushanke on monitieteinen ja -menetelmäinen, ja se painottuu monipaikkaiseen etnografiaan ja tapaustutkimuksiin. Venäjänkielisiin aikuisiin maahanmuuttajiin liittyvä osatutkimus koostuu 35:stä vuosina 2011–2012 toteutetusta teemahaastattelusta.

Haastateltavina on kolme ammattiryhmää: IT-asiantuntijat, opettajat ja taiteilijat. Lisäksi haastateltavina on henkilöitä, jotka ovat aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksessa. Haastateltavat on valittu tutkimusasetelman mukaisesti siten, että haastatteluhetkellä he sijoittuvat johonkin kolmesta integraation ympäristöstä: 1) he valmistautuvat hakemaan töitä ja integroitumaan työyhteisöihin, 2) he ovat työelämässä ja integroituneet työyhteisöön tai 3) he ovat työttömänä ja luopuneet toivosta työllistyä ja integroitua työyhteisöihin.

Haastattelut toteutettiin haastateltavan toivomassa paikassa (esim. työpaikalla tai tutkijan työhuoneessa). Haastattelut kestivät tunnista reiluun kahteen tuntiin, ja haastatteluaineistoa kertyi kaikkiaan 70 tuntia. Haastattelut olivat venäjänkielisiä. Ne litteroitiin ja käännettiin englanniksi, sillä monikielisen ja monikulttuurisen tutkimusryhmämme jäsenistä kaksi osaa venäjää ja englanti on yhteinen työkielämme. Joitakin avainkohtia haastatteluista käännettiin myös suomeksi. Sekä englanninkieliset että suomenkieliset käännökset pyrkivät

mahdollisimman uskollisesti seuraamaan henkilön puhevirtaa. Tavoitteena käännöksissä ei siten ollut kohdekielinen idiomaattisuus vaan henkilön äänen kaiuttaminen.

Tätä artikkelia varten olemme aineistosta valinneet kolme IT-asiantuntijan haastattelua lähempää tarkastelua varten. Nämä kolme haastattelua – ja haastateltavaa – edustivat integraation eri ympäristöjä. Haastateltavat olivat samaa ikäluokkaa, kaksi naista ja yksi mies. He olivat muuttaneet Suomeen samalla vuosikymmenellä, ja he asuivat haastatteluhetkellä samalla paikkakunnalla.

Haastatteluja yhdistää narratiivisuus. Haastateltavat ovat ottaneet – ja heille on annettu – tilaa kertoa omasta elämästään, kuvata elämänvaiheitaan ja pohtia tekemiään valintoja. Ricouerin (1991: 27–28) mukaan elämää ilmaistaan, manifestoidaan ja muunnellaan kertomuksissa. Elämän ja kertomuksen suhde on hermeneuttinen siten, että elämän implisiittinen tarkoitus tehdään eksplisiittiseksi kertomuksissa. Tämän näkemyksen mukaan elämä ja kertomus ovat toisiinsa kietoutuneita ja erottamattomia ilmiöitä. Vaikka jokainen kertomus elämästä tarjoaa mahdollisuuden uudelleentulkintaan ja on siten keskeneräinen, siinä säilyy ajallinen yhtenäisyys (Vasenkari & Pekkala 1999: 66, 81).

Elämää ja identiteettiä kerrotaan tarinoiden aluissa, keskikohdissa ja loppuissa. Niissä tunnistetaan tilanteita ja henkilöitä, kehitetään ja seurataan juonia, huippukohtia ja ratkaisuja. (McAdams 1993; de Peuter 1998: 37.) Kertomus on ikään kuin rekonstruktio menneestä elämästä. Rekonstruointi tapahtuu nykyhetkessä, joka uuden tiedon kautta auttaa paremmin kertojaa ymmärtämään menneen ajan tapahtumien merkityksen (Widdershoven 1993: 11–12). Kertoja yhdistää erilaiset tapahtumat yhtenäiseksi identiteettikertomukseksi juonellistamisen avulla (Sintonen 1999: 51).

Analysoidessamme näitä kertomuksia olemme soveltaneet Mishlerin (1992) kehittämää narratiivista urapolkuanalyysia, jossa kuvataan kronologisessa järjestyksessä haastateltavan elämää ja ammattiuraa (*career path*) sivupolkuineen (*detours*) ja käännekohtineen (*turning*

points). Olemme soveltaneet myös dialogista urapolkuanalyysia (Pöyhönen 2004), jossa ammatillista urapolkua analysoitaessa huomioidaan merkitykselliset *toiset* ja erilaiset tekijät, joilla on kertomuksissa paikkansa, kun haastateltavat ottavat tärkeitä askelia urapoluillaan. Tutkijan rooli kertomuksen tulkitsijana on merkittävä, sillä hänen elämäkokemuksensa ja elämäntilanteensa sekä kielelliset ja kulttuuriset resurssinsa ohjaavat urapolkuanalyysia. Koska emme tutkimuksen tässä vaiheessa pystyneet keskustelemaan analyysista haastateltavien kanssa, olemme nojautuneet tiimianalyysiin siten, että jokainen tutkija on analysoinut haastattelut, minkä jälkeen tulkinnoista on kielelliset resurssit yhdistäen neuvoteltu yhteisesti.

5 Inna, Maria ja Vadim – kolme ammatillista urapolkua

Ammatinvalinta ei useinkaan ole lopullinen päätös, eikä sen välttämättä katsota sijoittuvan yksilön elämäkulussa tiettyyn ajankohtaan. Ammatinvalinnan pohdinta alkaa jo lapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Yksilön persoonallisuuden lisäksi ympäristön merkitys ammatinvalinnassa on suuri. Kulttuuriset arvot ja normit, yhteiskunnan yleinen työmarkkinatilanne ja tiedotusvälineiden tarjoama informaatio antavat suuntaa yksilön koulutukseen hakeutumiselle ja ammatinvalinnalle. Myös lähiympäristön, kuten perheen, tarjoamat ammatilliset roolimallit ovat tärkeä osa ammatinvalintaprosessia ja ammatti-identiteetin muotoutumista. Lisäksi erilaisten sukupuoliroolien jakautuminen tiettyjen ammattien kesken saattaa olla hyvinkin merkittävä tekijä ammattia valittaessa ja ammatti-identiteettiä muodostettaessa (Järvi 1997: 46–53, 71–74). Näin on ollut laita myös tutkimukseemme osallistuneilla Innalla, Marialla ja Vadimilla (nimet ovat pseudonyymeja), vaikka heidän kertomuksensa ovat hyvin erilaisia. Marian ja Vadimin ammatillisen urapolun vaiheet alkoivat vasta heidän muutostaan Suomeen, kun taas Innalle näytti olevan tärkeää perustella valintoja seikoilla, jotka liittyivät hänen lapsuuteensa ja myöhempään elämänvaiheisiinsa ennen Suomeen muuttoa.

Kuvioissa 2–4 on tiivistettynä näiden avainhenkilöiden elämän ja ammattiuran merkittäviä vaiheita, jotka on rakennettu kronologiseen järjestykseen haastattelujen perusteella. Vasemmanpuoleinen palkki kuvaa vaiheita ja keskimäinen palkki merkityksellisiä *toisia* ja tekijöitä, jotka liittyvät kieleen, identiteettiin ja osallisuuden kokemuksiin. Oikeanpuoleisessa palkissa on otteita henkilöiden haastatteluista käännettyinä suomeksi joko venäjänkielisestä tai englanninkielisestä versiosta analyysin tekijöiden kielellisten resurssien mukaan. Tuomme kuviossa esille myös haastateltavien *nykyisen* (aineistonkeruun aikaisen) *elämänvaiheen*, josta käsin he tarkastelevat menneisyyttään ja tulevaisuuttaan ammatillisesti ja biografisesti. Lisäksi urapolkuanalyysi ulottuu henkilöiden lapsuudenkokemuksiin, mikäli ne ovat olleet heidän ammattiuransa näkökulmasta tärkeitä ja tulleet esille narratiivissa.

Inna (ks. kuvio 2) edusti haastatteluhetkellä maahanmuuttajaa valmistautumisen ympäristössä. Inna oli tyypillinen ammatinvaihtaja – teknisen koulutuksen saanut IT-alan asiantuntija, joka Suomeen tultuaan päätti aloittaa kaiken alusta.

Inna oli syntynyt Leningradissa vuonna 1977. Hän kuvasi itseään äidin ja isän tyttönä, joka pyrki toteuttamaan vanhempiensa toiveet ja odotukset. Inna valmistui Pietarissa teknisestä yliopistosta pääaineenaan automaatiotekniikka. Ammatinvalintaan vaikuttivat erityisesti vanhemmat ja sukulaiset, joille oli itsestään selvää, että Inna hankkisi akateemisen koulutuksen ja kunnon ammatin. Innalle itselleen oli tärkeää, että hän ei ajaudu alalle, jossa täytyisi ilmaista itseään suullisesti, sillä hän piti itseään epävarmana puhujana. Matematiikka sujui häneltä hyvin, joten tekninen ammatti tuntui luontevalta valinnalta.

Ensimmäinen käännekohta Innan ammatillisella urapolulla oli muutto Suomeen vuonna 2000. Inna pääsi omaehtoiseen kotoutumiskoulutukseen suomen kielen perus- ja jatkokursseille. Hän kuvasi itseään kyvyttömäksi kielenoppijaksi, jolle oli aina ollut vaikea oppia kieliä. Kurssit antoivat kuitenkin itsevarmuutta, erityisesti rohkeutta puhumiseen. Alkuvuodet Suomessa olivat Innalle perhe-elämän myllerryksen aikaa. Hän erosi

puolisostaan, solmi muutaman vuoden päästä uuden avioliiton ja sai ensimmäisen lapsen. Samaan aikaan Inna suoritti automaatiotekniikan opintoja ammattikorkeakoulun iltalinjalla muttei tuntenut enää vetoa tähän ammattiin osittain siitäkin syystä, että kurssitoverit olivat jo yli 50-vuotiaita.

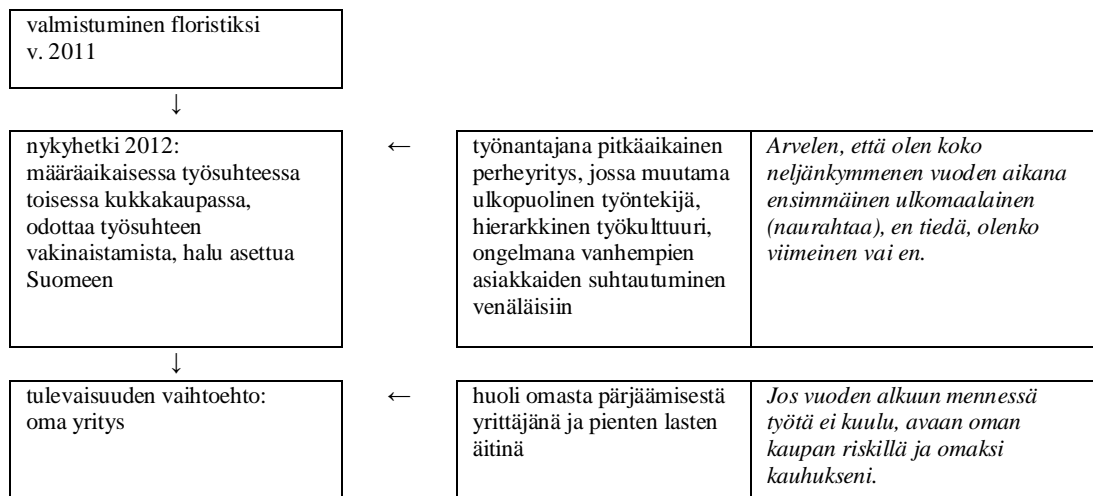
Toinen käännekohta Innan ammatillisella urapolulla oli hakeutuminen maisemasuunnittelijan toisen asteen koulutukseen. Elämänmuutokset olivat rohkaisseet puntaroimaan myös ammatinvalintaa. Vanhemmat ja sukulaiset hämmästelivät Innan ratkaisua, mutta hän pysyi päätöksessään. Inna kertoi myös taiteellisista harrastuksistaan; luistelusta, piirtämisestä ja kirjoittamistaan runoista, joita oli julkaistu venäläisessä kirjallisuuslehdessä.

Vuonna 2005 syntyi toinen lapsi. Vanhempainvapaan jälkeen Inna pääsi vuodeksi harjoitteluun kukkakauppaan ja hakeutui floristin koulutukseen. Kukkakaupan omisti venäläinen nainen, jonka ohjauksessa Innalla oli mahdollisuus kehittyä ammatillisesti omalla äidinkielellään. Heidän suhteensa oli tasavertainen, ja he keskustelivat uusista sidontatyyleistä ja trendeistä. Sukulaiset eivät vielääkään ymmärtäneet Innan ratkaisuja.

Vuonna 2011 Inna valmistui floristiksi. Hänet otettiin määräaikaiseen työsuhteeseen kukkakauppaan, joka oli vuosikymmeniä alalla toiminut perheyrittys. Inna koki useaan kertaan ulkopuolisuuden tunteita ja toivoi, että saisi tehdä sidontoja takahuoneessa, jotta hän ei joutuisi tekemisiin asiakkaiden kanssa. Inna kipuili venäläisyytensä kanssa. Monet kukkakaupan asiakkaat olivat iäkkäitä ihmisiä, jotka suhtautuivat venäläisiin epäluuloisesti: *Siellä minä seison ja he kysyvät: ”venäläinen?” [vastaan] ”venäläinen”. ”Kiitos ei. Kiitos, en halua venäläistä palvelua”*. Myös perheyrittäjien hierarkkinen työkuulttuuri ja sisäänpäin kääntynyt ilmapiiri vaivasivat Innaa. Hän pyrki lukemaan omistajien eleitä ja ilmeitä ja tulkitsi niitä omaksi haitakseen peläten, ettei hänen työhönsä oltu tyytyväisiä.

Haastatteluhetkellä Inna odotti päätöstä työsuhteensa vakinaistamisesta. Hän arveli kuitenkin päätöksen olevan kielteinen, sillä hänen käsityksensä mukaan perheyriykselle tärkeät iäkkäät asiakkaat saattoivat vaihtaa kukkakauppaa hänen takiaan. Innalla oli myös varasuunnitelma, josta hän oli vähän kauhuissaan. Mikäli hän ei työllisty, hän avaa oman kukkakaupan. Vaikka päätös tuntui pelottavalta, Inna sanoi: ”*haluttaa työskennellä omalla alalla, koska miksi muuten olisin niin paljon opiskellut ja kärsinyt? (naurahdus)*”

VAIHEET	KIELI, IDENTITEETTI, OSALLISUUDEN KOKEMUKSET
syntynyt v. 1977, elämä Pietarissa vanhempien kanssa	ei suomalaisia sukulaisia, työskentely lakiyrityksessä koulutusta vastaamattomassa työssä <i>Olen sellainen äidin ja isän tyttö.</i>
valmistuu teknisestä yliopistosta erityisalana automaatiotekniikka	vanhempien ja suvun odotukset akateemisesta koulutuksesta ja alasta, joka takaisi toimeentulon omat odotukset ammatista, jossa ei tarvitse puhua <i>Matematiikka sujui aina hyvin. Floristin ammatista ei ollut silloin puhuttakaan, koska se ei ollut korkeasti koulutetun ammatti.</i>
1. KÄÄNNEKOHTA muutto Suomeen perhesyistä v. 2000	suomen kielen perus- ja jatkokurssit <i>Minä en sanoisi, että olisin kovin lahjakas kielenoppija. Siis, olen erittäin kyvytön, varmaankin (naurahtaa), minun on oikein vaikeaa opiskella kieliä.</i>
avioero v. 2002 automaatiotekniikan AMK-opintoja iltalinjalla	
uusi avioliitto v. 2002 ensimmäisen lapsen syntymä	
2.KÄÄNNEKOHTA hakeutuminen maisemasuunnittelijan koulutukseen	elämänmuutokset, halu vaihtaa ammattia taiteelliset harrastukset (piirtäminen ja runot), estetiikka <i>Tässä vaiheessa minun elämässäni jotain muuttui nähtävästi, minä en enää halunnut olla insinööri, työskennellä erityisalallani, vaikka jo koulutuskkin oli ja kaikki.</i>
toisen lapsen syntymä v. 2005, harjoitteluun vuodeksi kukkakauppaan ja hakeutuminen floristin koulutukseen	venäläinen työnantaja, mahdollisuus kehittyä ammatillisesti omalla äidinkielellä <i>Kaikki sukulaiseni olivat tietenkin hyvin hämmästyneitä (naurahtaa), koska yliopiston jälkeen päädyin tällaiseen</i>

KUVIO 2. Innan elämän ja ammattiuran merkittäviä vaiheita haastattelun perusteella.

Maria (ks. kuvio 3) oli tutkimuksemme haastatteluhetkellä saavuttamisen ympäristössä. Hän saapui Suomeen 20-vuotiaana vuonna 2000 opiskelemaan englanninkielisessä informaatioteknologian maisteriohjelmassa. Suomi valikoitui kohdemaaksi lähes sattumalta, eikä hänellä maisteriksi valmistuttuaan ollut aikomusta jäädä maahan. Hän viittasikin kertomuksessaan useaan otteeseen suunnittelemattomuuteen ja tulosityhyn: ”*Ei, ei tulini heti opiskelemaan (naurua), katsokaahan, minä tulini opiskelijana, ja minä, minä en muuttanut tänne lopullisesti vaan tulini opiskelemaan vuodeksi, ja olin ihan varma, että palaan takaisin Ukrainaan*”.

Alkuvuosina opiskelu ja sosiaalinen elämä rajoittuivat pääasiassa englanninkieliseen vaihto-opiskelijoiden yhteisöön. Maria kertoikin kokeneensa tuona aikana koti-ikävää ja irrallisuuden tunteita: ”*sitten taas tunsin että olin niin kuin vedetty irti juuristani, siltä se minusta tuntui, en tiedä, en muista*”. Valmistuttuaan maisteriksi Maria siirtyi jatko-opiskelijaksi. Vaikka englanti oli Marian käyttökieli, hän opiskeli myös suomea yliopiston kielikeskuksen kursseilla ja suoritti suomi toisena kielenä -perusopinnot. Hän kertoi harjoitelleensa suomea myös yliopiston opiskelijaorkesterissa, jossa hän soitti kahden vuoden ajan.

Marian urapolun toinen käännekohta liittyi hänen integroitumisen tunteeseensa, johon vaikuttivat naimisiinmeno venäjänkielisen miehen kanssa ja lapsen syntymä:

Tunnetasolla sopeuduin, se oli, ehkä minun neljäntenä vuoteni kun menin täällä naimisiin ja sain täällä ihan oman perheen. Minun [lapsen nimi] lapseni syntyi vuonna 2004, tota, joo, se oli niinku aikaa kun tyttäreni syntyi ja sain perheen, että se oli, ja tunsin oloni enemmän tai vähemmän mukavaksi, kotona.

Tohtoriopintojen loppupuolella Maria alkoi ajatella elämäänsä väitöskirjan jälkeen. Tohtorien työllisyystilanne yliopistossa oli epävarma, ja yliopiston yksitoikkoiselta tuntuva työskentely ei ollut vartenotettava vaihtoehto, joten hän alkoi kartoittaa vapaita työpaikkoja. Maria ei ollut ajatellut hakeutuvansa suureen IT-alan yritykseen mutta kuitenkin haki avoinna olevaa työpaikkaa ja sai sen. Tässä vaiheessa hänelle tarjoutui mahdollisuus valita työkieleksi suomi. Hän piti kovasti työskentelystä yrityksessä, arvosti organisaatiota ja työtovereitaan sekä koki oppineensa paljon. Työpaikalta hän löysi myös suomenkielisiä ystäviä. Maria tuli raskaaksi ja sai toisen lapsensa. Äitiyslomalla ollessaan hän sai puhelun, jossa kerrottiin työpaikan lakkauttamisesta.

Työpaikan menetyksen yhteydessä Maria punnitsi vahvuuksiaan ja heikkouksiaan. Kahden tutkinnon suorittaneena, kielitaitoisena ja alan työkokemusta saaneena Maria uskoi vahvasti mahdollisuuksiinsa. Perustaakseen oman yrityksen Maria hakeutui yrittäjäkursseille. Yrityksen perustamiseen, työn käynnistämiseen ja oppimiseen yrittäjänä hän sai paljon tukea yrittäjänä toimivalta mieheltään, joka otti vastuuta kodin ja lasten hoitamisesta. Marian työkieli oli pääosin suomi, mutta hän käytti myös venäjää, koska hänellä oli yhteistyökumppaneita Venäjällä. Maria koki, että matka yrittäjäksi oli vaatinut paljon, mutta nyt hän piti sitä itselleen sopivana työnä: *“Tota nyt se on tosi kiinnostavaa, tota se oli jonkin aikaa vaikeaa minulle mutta nyt se on työni”*.

Haastatteluhetkellä Maria toimi yrittäjänä ja vietti kaksilapsisen perheen elämää Suomessa. Erilaisissa kulttuureissa elämisen hän koki rikkaaksi. Kotona puhuttiin venäjää, ja monet ystävät olivat venäjänkielisiä. Aikaa itselle ja omille harrastuksille jäi vähän. Maria toivoi,

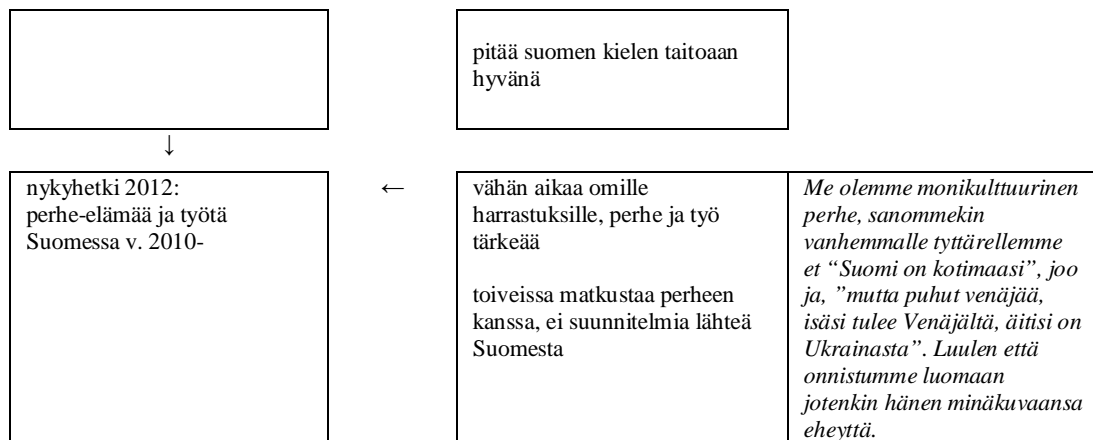

että perheellä olisi enemmän rahaa matkustamiseen. Elämä oli hyvää Suomessa, eikä juuri sillä hetkellä ollut toiveita lähteä maasta.

VAIHEET

KIELI, IDENTITEETTI, OSALLISUUDEN KOKEMUKSET

<p>1. KÄÄNNEKOHTA tulo maisteriohjelmaan Ukrainasta Suomeen v. 2000</p>	←	<p>ajatuksena palata takaisin Ukrainaan vuoden päästä, Suomi ei ollut varsinaisesti suunnitelmassa, englanninkielinen IT-alan maisteriohjelma</p>	<p><i>Olin 20-vuotias kun tulin Suomeen, melkein 21- vuotias. Tulin tänne opiskelemaan eurooppalaisen projektin kautta joka oli yliopistojen välinen.</i></p>
<p>↓</p> <p>yliopisto-opiskelija ja valmistuminen maisteriksi v. 2001</p>	←	<p>opiskelu englanniksi, suomen kielen kurssuja, vapaa-aika vaihto-opiskelijoiden kanssa</p> <p>yksinäisyyden, juurettömyyden ja koti-ikäväkokemukset</p>	<p><i>...se oli tosi tosi vaikeeta koska muistan että tunsin että mun äiti, mun isä, mun isoäiti, mun täti eivät olleet täällä minulla ei ollut mitään paikkaan mihin mennä, ei olkapäätä jota vasten itkeä.</i></p>
<p>↓</p> <p>jatko-opinnot v. 2001–2006, tohtoriksi v. 2006</p>	←	<p>englanti jatko-opintojen ja työpaikan kieli, suomen opintoja</p> <p>yliopisto työpaikkana ei houkutteleva</p>	<p><i>Se oli kahden kolmen Suomessa olovuoden jälkeen kun tajusin että tulisin jäämään tänne. Olin varma että jos haluaisin löytää kunnan työn minun pitäisi osata suomea.</i></p>
<p>↓</p> <p>2. KÄÄNNEKOHTA naimisiin ja ensimmäisen lapsen syntymä v. 2004</p>	←	<p>mies inkerinsuomalainen paluumuuttaja, perheen kieli venäjä, päätös jäädä Suomeen</p> <p>suomi työkieleksi – oma valinta</p>	<p><i>... silloin kun tyttäreni syntyi ja sitten sain perheen että se oli ja tunsin enemmän tai vähemmän, olevani kotona.</i></p>
<p>↓</p> <p>töissä suuressa IT-alan yrityksessä v. 2006–2009</p>	←	<p>työpaikka ja kollegat kiinnostavia, luottamuksen rakentuminen suomalaisiin</p>	<p><i>...mutta siellä aloin kohdella heitä ihmisinä (naurua). Sain siellä suomalaisia ystäviä siellä työpaikalla.</i></p>
<p>↓</p> <p>toisen lapsen syntymä v. 2009</p>	←	<p>samaan aikaan yritys lakkautettiin, mutta mahdollisuus siirtyä toiseen yksikköön toiselle paikkakunnalle, idea perustaa ukrainalainen ravintola</p>	<p><i>Osasin suomea ja englantia, minulla oli kaksi tutkintoa ja yleisesti ottaen kolme vuotta kokemusta työskentelemisestä [yrityksen nimi], olin 95 prosentin varma että löytäisin kunnan töitä. Minä en etsinyt töitä sillä halusin kokeilla oman yrityksen perustamista.</i></p>
<p>↓</p> <p>3. KÄÄNNEKOHTA oman yrityksen perustaminen ja yrittäjyys v. 2009–2010</p>	←	<p>yrittäjyyden opiskelua ja rekrytoinnin harjoittelua, aviomiehen tuki perheen hoitamisessa</p>	

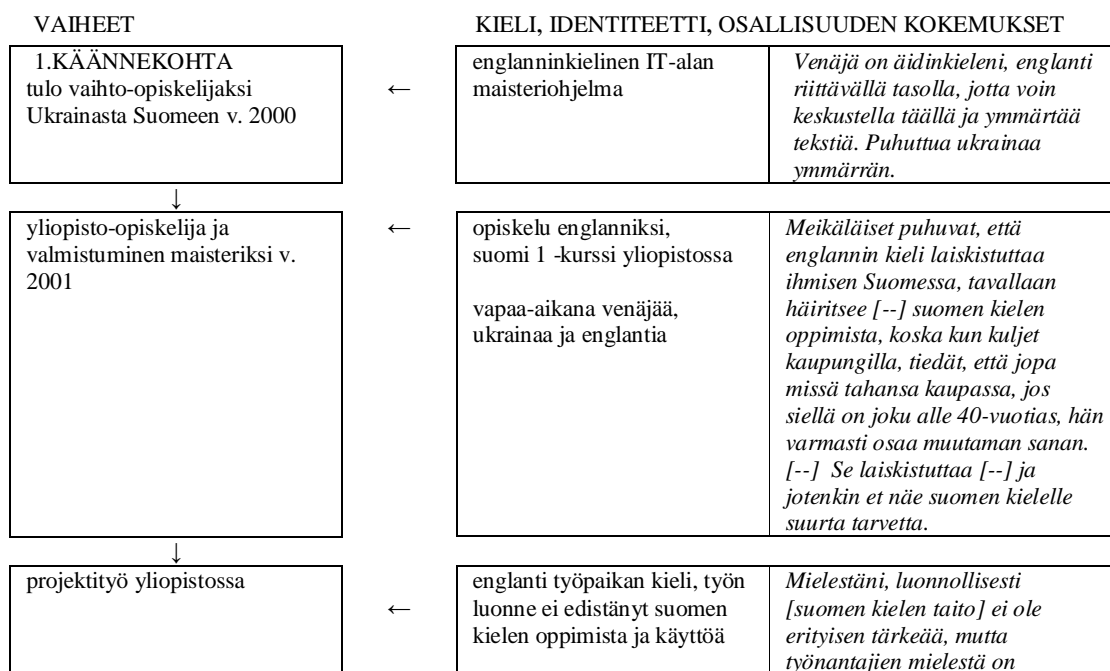
KUVIO 3. Marian elämän ja ammattiuran merkittäviä vaiheita haastattelun perusteella.

Vadim (ks. kuvio 4) edusti haastatteluhetkellä maahanmuuttajaa luopumisen ympäristössä. Vadim tuli vaihto-opiskelijaksi Ukrainasta Suomeen vuonna 2000, jolloin hän oli 23-vuotias. Hän opiskeli englanninkielisessä IT-alan maisteriohjelmassa ja valmistui yliopistosta vuonna 2001. Omaa kielitaitoaan Vadim luonnehti seuraavalla tavalla: *"venäjä on äidinkieleni, englanti riittävällä tasolla, jotta voin keskustella täällä ja ymmärtää tekstiä. Puhuttua ukrainaa ymmärrän."* Opiskelu yliopistossa sujui englannin kielellä, ja vapaa-aikana hän käytti venäjää, ukrainaa ja englantia. Marian tavoin Vadimin sosiaalinen verkosto rajoittui englanninkielisiin vaihto-opiskelijoihin ja venäjänkieliseen yhteisöön. Vadim yritti opiskella suomen kieltä, ja hän kävikin suomi 1 -kurssilla yliopistossa. Hänellä ei kuitenkaan ollut välttämätöntä tarvetta käyttää ja harjoitella kieltä, koska hän pärjäsi kaikkialla englannin kielellä.

Valmistumisen jälkeen Vadim teki projektitöitä yliopistossa, ja englannin kieli säilyi edelleen hänen työkielenään. Hänen työnsä luonne oli sellainen, ettei se edistänyt suomen kielen oppimista ja käyttöä. Vadimin urapolun toinen käännekohta liittyi työpaikan vaihtoon yliopistosta. Seuraavat vuodet hän työskenteli lyhyitä jaksoja pienissä IT-alan yrityksissä. Uusissa työyhteisöissä oli sekä suomalaisia että maahanmuuttajia. Suhteita työnantajiin ja kollegoihin hän luonnehti hyviksi ja toimiviksi. Tähän aikaan muutoksia tapahtui myös hänen henkilökohtaisessa elämässään. Vadim meni naimisiin kotimaassaan

Ukrainassa, ja hänen venäjänkielinen vaimonsa muutti Suomeen hänen kanssaan. Perheeseen syntyi lyhyellä aikavälillä kaksi lasta. Englanti pysyi edelleen hänen työkielenään, kun taas perhe- ja ystävyysuhteet hoituivat venäjäksi.

Vadim kertoi, että maahanmuutto on opettanut häntä ymmärtämään itseään paremmin sekä tiedostamaan omia vahvuuksia ja heikkouksia. Vadimin urapolun kolmantena käännekohtana voi pitää työttömyyttä, joka alkoi lamavuosina, jolloin yrityksillä oli taloudellisia vaikeuksia. Haastatteluhetkellä hän oli työttömänä ja etsi työtä Suomesta ja Ukrainasta. Työstä vapautunutta aikaa hän aikoi käyttää suomen kielen opiskeluun ja suunnitteli suomi 1 -kurssin aloittamista uudelleen. Vadim luonnehtii suomen kielen taitoaan ”*kauppa ja tulli*” -tasoiseksi, eli sillä pärjää kaupassa ja pääsee eroon tullimiehestä. Hän tarvitsi suomen kielen taitoa arjessa selviytymiseen. Joskus vaimo auttoi häntä suomen kielessä, ja joskus englannin kielestä oli apua. Vadim kävi jatkuvia neuvotteluja itsensä kanssa suomen kielen tarpeellisuudesta. Samalla hän suunnitteli lähtöä Suomesta, koska elämä maahanmuuttajana tuntui hänestä turhalta ja tylsältä. Hänen suhteensa suomalaiseen yhteiskuntaan ja suomalaisiin oli jäänyt hyvin etäiseksi.

		<i>varmaankin tärkeää, no, riippuen siitä, mitä työtä tekee, joskus todellakin tajuaa, ettei ilman suomen kielen taitoa todellakaan kannata pyrkiä sinne, koska siellä puhutaan koko ajan jotain suomeksi. Niin, ohjelmoijat käyttävät aina englantia, se on sellainen ammatti.</i>
↓	←	<p>vaimo venäjänkielinen ja kotoisin Ukrainasta</p> <p>perhe- ja ystävyysuhteiden kielenä venäjä</p> <p><i>Venäläisiä on täällä paljon, ja äidinkiellillä voi puhua heidän kanssaan, suomalaisten kanssa emme käytännössä erityisesti vietä aikaa, ainakaan minun ystäväpiirissäni. Työssä tulee käytettyä englantia.</i></p>
↓	←	<p>töissä pienissä IT-alan yrityksissä</p> <p>hyvät suhteet työnantajiin, työyhteisössä sekä suomalaisia että maahanmuuttajia</p> <p>englanti työkielenä</p> <p><i>Pystyn myös ymmärtämään muutaman suomalaisen sanan ja sanomaan takaisin, vaikka sanonkin kaikille, että minulla on suomen kieli tasolla «kauppa ja tulli», sellainen, että pääsee eroon tullimiehestä ja siinä kaikki.</i></p>
↓	←	<p>Yritysten taloudellisten vaikeuksien takia työt loppuvat</p> <p>Maahanmuuton myötä on oppinut ymmärtämään itseään paremmin sekä tiedostamaan omat vahvuutensa ja heikkoutensa</p>
↓	←	<p>3.KÄÄNNEKOHTA Työttömänä Suomessa</p> <p>Ajattelee opiskella suomen kieltä, haluaa aloittaa taas suomi 1 -kurssin</p> <p>vaimo auttaa käytännön asioissa suomen kielellä</p> <p><i>No, lopputuloksena on, että periaatteessa suomen kieli ei ole edes erityisen tarpeellinen, ja esimerkiksi jos otat -- joitakin [--] esimerkiksi lakitekstejä tai jotain, jotka on kirjoitettu sellaisella suomen kielellä, etteivät suomalaiset itsekään ymmärrä niitä. Näin tajuaa, että taas se tulee vastaan, että on hyödytöntä osata suomea, koska kuitenkaan ei ymmärrä niitä asioita, jotka olisivat tärkeitä ja yksinkertaisia asioita taas ei tarvitse yhtään mihinkään.</i></p>
↓	←	<p>Nykyhetki 2012: Työn etsiminen Suomesta ja Ukrainasta; suunnittelee lähtöä Suomesta</p> <p>Elämä Suomessa tuntuu turhalta ja tylsältä</p> <p>suhde suomalaiseen yhteiskuntaan ja suomalaisiin on jäänyt hyvin etäiseksi</p> <p><i>Muutaman vuoden aikana on kertynyt jo paljon, on kertynyt jo kaikki. Ikään kuin loppui, niin sanotusti jonkinlaisen äärirajan ylitin ja siinä kaikki, nyt en halua täällä enää mitään.</i></p>

KUVIO 4. Vadimin elämän ja ammattiuran merkittäviä vaiheita haastattelun perusteella.

6 Pohdinta

Olemme tässä artikkelissa tarkastelleet monikielisiä käytänteitä, identiteettejä ja osallisuuden kokemuksia maahanmuuttajien integroitumisessa työ- ja ammattiyhteisöihin. Kolmea integroitumisen ympäristöä tarkasteleva tutkimusasetelmamme pyrkii ymmärtämään integroitumista kokonaisvaltaisesti dynaamisena ja moniulotteisena prosessina (Vertovec 2006; Modood 2007), jossa yksilöt liikkuvat ympäristöstä toiseen ja myös ympäristöt itsessään ovat liikkuvia ja limittäisiä.

Haastatteluhetki on eräänlainen pysäytyskuva, mutta tutkimukseen osallistuvan narratiivi ja elämä jatkaa matkaansa. Haastatteluhetkellä ammatinvaihtaja Inna haki paikkaansa ja pohti erilaisia vaihtoehtoja: hyväksytäänkö minut venäläisenä työntekijänä vai pitääkö minun nousta omille siivilleen ja ryhtyä yrittäjäksi? Tämä kysymys ei ole vain Innan mielessä, vaan yrittäjäys on monissa maahanmuuttajien tilanteissa ainut keino työllistyä ja integroitua ammatillisesti. Myös Maria ja Vadim olivat ammatillisella urapolullaan risteyskohdassa. Maria oli omasta halustaan työllistänyt itsensä ja ylittänyt pahimman laman. Yritys oli kuitenkin vaiheessa, jossa vaihtoehtoina olivat laajentuminen tai yritystoiminnan lopettaminen. Maria suhtautui luottavaisesti tulevaisuuteen – toisin kuin Vadim, joka oli syrjäytymässä työmarkkinoilta ja tutki työllistymisen mahdollisuuksia myös kotimaastaan.

Tutkimustamme venäjänkielisistä IT-alan asiantuntijoista voidaan luonnehtia tapaustutkimukseksi, mikä asettaa omat rajoituksensa sille, millaisia yleistyksiä työmarkkinoille sijoittumisesta tai työ- ja ammattiyhteisöihin integroitumisesta voidaan tutkimustulosten perusteella tehdä (vrt. Ahmad 2005; Forsander 2013).

Tutkimustuloksemme vahvistavat aiempia tutkimustuloksia siitä, että hyvistä

lähtöresursseista huolimatta venäjänkielisten aikuisten maahanmuuttajien integroituminen työelämään Suomessa on monimutkainen ja moniulotteinen prosessi. Tutkimuksemme myös osoittaa, etteivät haastateltavien yhteiset nimittäjät, venäjänkielisyys ja IT-alan asiantuntijuus, olleet työyhteisöihin integroitumisen kannalta tärkeimpiä tekijöitä selittämään urapolkujen vaiheita tai liikkumista integroitumisen ympäristöissä.

Myöskään suoraa yhteyttä suomen kielen taidon ja työyhteisöön integroitumisen välillä ei kertomusten pohjalta ollut. Esimerkiksi Vadim löysi korkeasuhdanteen aikana paikkansa IT-alan yrityksissä vähäisestä suomen kielen taidostaan huolimatta, kun taas lama-aikana heikosta suomen kielen taidosta tuli este työllistymiselle. Haastateltavien suhde suomen kieleen vaihteli. Marialle ja Innalle suomi näyttäytyi eritoten työn ja ammatillisen kasvun kielenä, inhimillisenä ja kulttuurisena pääomana (Forsander 2013). Vadim puolestaan oli jäänyt kiinni englanninkieliseen ohjelmoijan profession. Hänelle suomi oli selvästikin vieras kieli, johon hän suhtautui etäisesti. Vadim koki suomen kielen taidon olevan välttämätön työllistymisen kannalta, mutta samalla hän tunsu voimattomuutta suuren oppimisurakan edessä. Maria taas käytti suomea, venäjää ja englantia joustavasti, joten hänen integroitumisensa ei ollut yhden kielen varassa. Innallakin oli monipuoliset kielelliset resurssit, mutta hän pyrki välttämään vuorovaikutustilanteita, joissa hänen toiseutensa olisi tullut esille. Kaikille haastateltaville venäjällä oli erityinen paikka arjen vuorovaikutuksen kielenä perheessä ja ystävien kesken.

Siirtyessään työmarkkinoille ja integroituaan työyhteisöihin aikuiset maahanmuuttajat joutuvat tekemään monia valintoja ja käymään neuvotteluja itsensä ja vastaanottavan yhteiskunnan kanssa. Mikään yksittäinen tekijä (tutkinto, suomen kielen taito, työkokemus) ei johda suoraan työmarkkinoille tai estä työllistymästä. Tulosten perusteella voidaan kuitenkin todeta, että maahanmuutto ei tarkoita korkeasti koulutetuille maahanmuuttajille vain ammattiaseman laskua, vaan se tarjoaa myös mahdollisuuden uuden ammattiuran luomiseen.

Kirjallisuus

- Airaksinen, T. 1991. Ammattien etiikan filosofiset perusteet. Teoksessa T. Airaksinen (toim.) *Ammattien ja ansaitsemisen etiikka. Näkemyksiä ammattien, johtamisen ja liike-elämän arvoista*. 2. painos. Helsinki: Yliopistopaino, 19–60.
- Alanen, A. 2007. Venäjänkieliset asukkaat lisääntyvä vähemmistö. *Kuntapuntari*, 4, 25–28.
- Baschmakoff, N. & M. Leinonen 2001. *Russian life in Finland 1917–1939: Local and oral history*. Studia Slavica Finlandensia 18. Helsinki: Gummerus.
- Blommaert, J. & B. Rampton 2011. Language and Superdiversity. *Diversities*, 13 (2), 1–21.
- Davydova, O. 2009. *Suomalaisena, venäläisenä ja kolmantena. Etnisyysdiskursseja transnationaalissa tilassa*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 57.
- Forsander, A. 2003. Insiders or outsiders within? Immigrants in the Finnish labour market. Teoksessa I. Söderling (toim.) *Yearbook of population research in Finland*. Helsinki: The population research institute, 55–72.
- Forsander, A. 2013. Maahanmuuttajien sijoittuminen työelämään. Teoksessa T. Martikainen, P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.) *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus, 220–244.
- Gorodzeisky, A. & M. Semyonov 2011. Two dimensions to economic incorporation: Soviet immigrants in the Israeli labour market. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37 (7), 1059–1077.
- Hoffman, D. 2007. The career potential of migrant scholars: A multiple case study of long-term academic mobility in Finnish universities. *Higher Education in Europe*, 4 (32), 317–331.
- Holm, L. & S. Pöyhönen 2012. Localising supranational concepts of literacy in adult second language teaching. Teoksessa A. Pitkänen-Huhta & L. Holm (toim.) *Literacy practices in transition: Perspectives from the Nordic countries*. Bristol: Multilingual Matters, 191–210.
- Holm, P., A. Hopponen & M. Lahtinen 2008. *Maahanmuuttajien työkyky*. Helsinki: Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos.
- Jaakkola, M. 2005. *The attitudes of Finns towards immigrants in 1987-2003*. Labor Policy Studies 286. Helsinki: Finnish Ministry of Labour.
- Jasinskaja-Lahti, I., K. Liebkind, G. Horenzcyk & P. Schmitz 2003. The interactive nature of acculturation: Perceived discrimination, acculturation attitudes and stress among young ethnic repatriates in Finland, Israel and Germany. *International Journal of Intercultural Relations*, 27 (1), 79–97.
- Järvi, P. 1997. *Ammattimielikuva. Ammattimielikuva osana ammatillisen suuntautumisen prosessia*. Turku: Turun Kauppakorkeakoulun julkaisuja A-10.
- Kärkkäinen, K. 2011. Maahanmuuttajien integraatiosta. Teoksessa J. Lasonen & J. Ursin (toim.) *Koulutus yhteiskunnan muutoksissa: jatkuvuuksia ja katkoksia*. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, Kasvatusalan tutkimuksia 53, 258–281.
- Latomaa, S. 2012. Kielitilasto maahanmuuttajien väestöosuuden mittarina. *Yhteiskuntapolitiikka*, 5, 525–534.
- Latomaa, S., S. Pöyhönen, M. Suni & M. Tarnanen 2013. Kielikysymykset muuttoliikkeessä. Teoksessa T. Martikainen, P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.)

- Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta.* Helsinki: Gaudeamus, 163–183.
- Lepola, O. 2000. *Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Liebkind, K., S. Mannila, I. Jasinskaja-Lahti, M. Jaakkola, E. Kyntäjä & A. Reuter 2004. *Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen.* Helsinki: Gaudeamus.
- Lähteenmäki, M. & M. Vanhala-Aniszewski 2010. Introduction. Teoksessa M. Lähteenmäki & M. Vanhala-Aniszewski (toim.) *Language ideologies in transition: Multilingualism in Finland and Russia.* Frankfurt am Main: Peter Lang, 9–14.
- McAdams, D. P. 1993. *The stories we live by: personal myths and the making of the self.* New York: William Morrow.
- Mishler, E. 1992. Work, identity, and narrative: an artist-craftsman's story. Teoksessa G. Rosenwald & R. Ochberg (toim.) *Storied lives. The cultural politics of self-understanding.* New Haven, Conn: Yale University Press, 21–40.
- Modood, T. 2007. *Multiculturalism. Themes for the 21st century.* London: Polity Press.
- Paananen, S. 2005. Maahanmuuttajien integrointi: vaikea ja ristiriitainen hanke. Teoksessa S. Paananen (toim.) *Maahanmuuttajien elämää Suomessa.* Helsinki: Statistics Finland, 173–180.
- de Peuter, J. 1998. The dialogics of narrative identity. Teoksessa M. Mayerfeld Bell & M. Gardiner (toim.) *Bakhtin and the human sciences. No last words.* London: Sage Publications, 30–48.
- Pohjanpää, K., S. Paananen & M. Nieminen 2003. *Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002. Elinolot 2003:1.* Helsinki: Statistics Finland.
- Pöyhönen, S. 2004. *Suomen kielen opettajana Venäjällä. Ammatti-identiteetin tulkintoja koulutuksen ja opetuksen murroksessa.* Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Remennick, L. 2002. Survival of the fittest: Russian immigrant teachers speak about their professional adjustment in Israel. *International Migration*, 40 (1), 100–121.
- Remennick, L. 2003. Career continuity among immigrant professionals: Russian engineers in Israel. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29 (4), 701–721.
- Remennick, L. 2005. Resetting the rules of the game: language preferences and social relations of work between Russian immigrants and veteran professionals in an Israeli organization. *Journal of International Migration and Integration*, 6 (1), 1–28.
- Ricouer, P. 1991. Life in quest of narrative. Teoksessa D. Wood (toim.) *On Paul Ricouer. Narrative and interpretation.* London: Routledge, 20–33.
- Rynkänen, T. & S. Pöyhönen 2010. Eri-ikäisinä muuttaneet venäjänkieliset nuoret – suhde kielen ylläpitämiseen, kielenoppimiseen ja integroitumiseen. Teoksessa T. Martikainen & L. Haikkola (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet.* Tietolipas 233. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Nuorisotutkimusverkosto, 175–192.
- Sintonen, T. 1999. *Etninen identiteetti ja narratiivisuus. Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. SoPhi 41.

Suni, M. 2010. Työssä opittua: työntekijän näkökulma ammatilliseen kieli- ja viestintätaitoonsa. Teoksessa M. Garant & M. Kinnunen (toim.) *Ammatillinen viestintä, koulutus ja kulttuuri*. AFinLA:n vuosikirja 68. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, 45–58.

Tarnanen, M. & Pöyhönen, S. (2011). Maahanmuuttajien suomen kielen taidon riittävyys ja työllistymisen mahdollisuudet. [Adequacy of migrants' Finnish proficiency and employment opportunities] *Puhe ja kieli*, 31 (4), 139–152.

Tarnanen, M. & M. Suni 2005. Maahanmuuttajien kielitaito ja kieliympäristö. Teoksessa S. Paananen (toim.) *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Statistics Finland, 9–21.

Tiilikainen, M. 2008. *Menestyvät maahanmuuttajanaiset*. Helsinki: The Family Federation, Population Research Institute.

Vasenkari, M. & A. Pekkala 1999. A path to an understanding. Construction of life story in a research interview. Teoksessa M. Teinonen & T. J. Virtanen (toim.) *Ingrians and neighbours. Focus on the eastern Baltic Sea region*. Studia Fennica Ethnologica 5. Helsinki: Finnish Literature Society, 61–82.

Vertovec, S. 2006. *The emergence of super-diversity in Britain*. Centre on Migration, Policy and Society. Working paper no. 25. Oxford: University of Oxford.

Widdershoven, G. A. M. 1993. The story of life. Hermeneutic perspectives on the relationship between narrative and life history. Teoksessa R. Josselson & A. Lieblich (toim.) *The narrative study of lives*. Vol. 1. Newbury Park: Sage, 1–20.

Ahmad, A. 2005. *Getting a job in Finland: The social networks of immigrants from the Indian subcontinent in the Helsinki metropolitan labour market* [online]. University of Helsinki, Faculty of Social Sciences, Department of Sociology. Research Reports No. 247 [luettu 19.1.2013]. Saatavissa:

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23504/gettinga.pdf?sequence=2>.

EK 2010 = *Työelämässä tarvitaan yhä useampia kieliä. Elinkeinoelämän keskusliiton henkilöstö- ja koulutustiedustelu 2009* [online]. Elinkeinoelämän keskusliitto [luettu 18.09.2010]. Saatavissa:

http://www.ek.fi/ek/fi/yrityskyselyt/liitteet/Tyoelamassa_tarvitaan_yha_useampia_kielia.pdf.

Pöyhönen, S., M. Tarnanen, E.-M. Vehviläinen & A. Virtanen 2011. Erityistä tukea tarvitsevat aikuiset maahanmuuttajat ja kotoutumiskoulutus asiantuntijapuheessa. Teoksessa E. Lehtinen, S. Aaltonen, M. Koskela, E. Nevasaari & M. Skog-Södersved (toim.) *AFinLA-E: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 3*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, 130–141. [online] Saatavissa:

<http://ojs.tsv.fi/index.php/afinla/article/view/4469/4258>

TEM 2012. *Valtion kotouttamisohjelma. Hallituksen painopisteet vuosille 2012–2015* [online]. Työ- ja elinkeinoministeriö [luettu 12.1.2013]. Saatavissa:

http://www.tem.fi/files/33350/Valtion_kotouttamisohjelma_vuosille_2012-2015_1.6.2012_2.pdf.

Tilastokeskus 2013. *Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat. Väestö, väestörakenne* [online]. [luettu 10.4.2013]. Saatavissa: URL:<http://pxweb2.stat.fi>.

VN 2009 = *Venäjä-toimintaohjelma 2009. Valtioneuvoston periaatepäätös 16.04.2009* [online]. [luettu 10.4.2013]. Saatavissa:

<http://formin.finland.fi/public/download.aspx?ID=42139&GUID={D25E8E72-D19A-4467-B013-E05AE64A70EC}>

VTS 2010 = *Venäjänkielisten työllistyminen ja syrjintä 2010* [online]. Helsinki:

Vähemmistövaltuutettu [luettu 10.4.2013]. Saatavissa:

http://www.vahemmistovaltuutettu.fi/download/31698_Venajankielisten_tyollistyminen_ja_tyosyrjinta_2010.pdf